

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Шатрави Сергія Олександровича – на дисертацію Олійника Руслана Васильовича «Адміністративно-правове забезпечення тримання військовополонених», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Враховуючи реалії сьогодення, а саме повномасштабне вторгнення РФ на територію України, з'явилися речі, про які ми знали лише з історії. Так дійсно Україною було прийнято та ратифіковано нормативно-правові акти, які визначають поводження з військовополоненими на підставі міжнародно-правових актів. Однак практичного втілення останні по суті не мали. Все водночас змінилось і постало питання побудови інституціональної та функціональної складової поводження з військовослужбовцями, які опинилися в полоні. Зважаючи на вищезазначене, необхідність проведення наукового пошуку, присвяченого визначенню питання щодо змісту правової природи та сутності адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених та процедурної складової застосування правових обмежень є вельми актуальними, своєчасними й такими, що потребують поглибленого адміністративно-правового дослідження. Досягненню зазначеної мети повинно сприяти визначення адміністративно-правового механізму процедурної складової застосування правових обмежень до військовополонених під час тримання в спеціальних установах.

Виходячи з зазначеного вище, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Р.В. Олійника – це новий напрямок наукового пошуку, обумовлений відсутністю напрацювань учених, присвячених проблемі адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених.

Актуальність обраної теми визначається й тим, що дисертаційне дослідження виконане у відповідності до основних положень законів України «Про Національну безпеку України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про оборону України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу

України», «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; указів Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», «Про Національну стратегію у сфері прав людини»; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тримання військовополонених», «Деякі питання виконання Закону України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей”», «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими», «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період», Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21, а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб’єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Належним необхідно визнати методологічний підхід щодо дослідження. Він свідчить про достатній рівень володіння дисертантом загальними та спеціальними методами наукового пізнання та вмінням використовувати їх для вирішення завдань, поставлених у роботі. Достатній рівень наукових узагальнень базується на системному підході. Були також використані інші методи, характерні для наукових робіт з юридичних наук: логіко-семантичний, аналізу і синтезу, порівняльно-правовий, системний, метод групування, структурно-логічний тощо. Методи і прийоми доречно використані для формулювання авторських дефініцій та висновків, які складають основний понятійний апарат та зміст дослідження, є засадами обґрунтування запропонованих висновків і рекомендацій щодо змін до

чинного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, рекомендації та висновки дослідження, проведеного Р.В. Олійника, є належним чином обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням об'єктивних даних про діяльність таборів тримання військовополонених щодо дотримання прав людини та відображають сучасний стан національного законодавства; базуються на останніх наукових дослідженнях у галузі адміністративного права, теорії права; враховують європейський досвід у даному напрямку.

Наукова новизна отриманих результатів представлена сучасним розумінням правової природи та сутності адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених у відповідних таборах та процедурної складової застосування правових обмежень до останніх із врахуванням міжнародних стандартів забезпечення прав людини, що дало змогу запропонувати слушні пропозиції та рекомендації до чинного законодавства.

З урахуванням сучасних підходів, наявних у юридичній науці, Олійник Руслан Васильович формулює основні параметри проблеми, яка вирішується у дисертаційній праці, та концептуальні засади її розв'язання, а також спрямовує одержані результати на підвищення ефективності процедурної складової тримання військовополонених у відповідних таборах.

Загальне позитивне враження від дисертації Р. В. Олійника підкріплюється результатами, які характеризують її наукову новизну.

Заслужовую на увагу думка, що система адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених в Україні представляє з себе – цілісне й упорядковане, спеціалізоване організаційно-правове утворення, призначене гарантувати нормативну, організаційну та ідеологічну складові, які необхідні для правового впорядкування і здійснення практичної управлінської діяльності, спрямованої на утримування захоплених представників іншої сторони військового конфлікту поза боєм, із дотриманням при цьому положень міжнародного

гуманітарного права і засад гуманізму.

Логічними є висновки отриманні на підставі аналізу практики розвинутих високоцивілізованих країн, здобутки яких відповідають засадам міжнародного гуманітарного права та соціально-економічні характеристики різних цивілізацій, в однакові історичні періоди дали можливість прийти до висновку, що ставлення до полонених, дозволяють розглядати сучасне міжнародне гуманітарне право як кодифіковану гуманітарну традицію та необхідність його імплементації в національну правову систему. Відокремлення та інституалізація міжнародно-правових норм у сфері правового регулювання воєнного полону дають підстави говорити про формування міжнародно-правового режиму військовополонених та існування самостійного правового інституту в системі міжнародного гуманітарного права – інституту воєнного полону. Інститут воєнного полону – це система договірних та звичаєвих міжнародно-правових норм, що регулюють публічно-правові відносини, зміст яких повинен відповідати правовій політиці держави щодо зазначеного напрямку. Результатами міжнародного досвіду є використання таких заходів як: ратифікація міжнародних конвенцій; моніторинг та нагляд; просвітницька діяльність; судові заходи; дипломатичні зусилля.

Дослідження особливостей нормативно-правового регулювання взаємовідносин пов'язаних з триманням ворожих військовополонених в Україні дозволяє дійти таких висновків щодо сутності забезпечення означеної системи, її розвитку та сучасного стану. А саме:

– міжнародні правові акти містять положення, які в умовах сьогодення (враховуючи особливості країни агресорки) втрачають свій практичний сенс. Наприклад, можливість надання згоди на звільнення військовополоненого під слово честі або зобов'язання. Крім того, міжнародне гуманітарне право не враховує все різноманіття можливих типових ситуацій, які потребують врегулювання, або не здатне надати на них відповідь. Наприклад, в міжнародних правових документах розглянута доволі обмежена кількість варіантів звільнення із полону;

– слабкою стороною сукупності національних правових норм, на наш

погляд, є деяке термінологічне різноманіття і неузгодженість. Наприклад, одночасне використання в різних нормативно-правових актах понять «захоплення, взяття в полон, тримання, утримування тощо). Крім того, національна правова система характеризується врегулюванням окремих функціональних завдань, щодо роботи із військовополоненими, викладеним в різних нормативно-правових актах, виданих різними державно-владними суб'єктами, що не спрощує систему в цілому. Ще одна особливість національної системи правового врегулювання тримання полонених полягає в тому, що вона все ще продовжує розвиватися. Наприклад, у подальшому варто очікувати нормотворчих напрацювань з проблем обміну та звільнення військовополонених, а також їх відповідальності за воєнні правопорушення і злочини.

Наголошено, що дослідження адміністративно-правового статусу Державної кримінально-виконавчої служби України та таборів для тримання військовополонених дало змогу запропонувати відповідне визначення та його структурні елементи. Так, під останнім розуміється правове становище (місце) служби в системі органів публічного адміністрування, які створені були задля реалізації правової політики держави та наділення відповідним адміністративно-правовим інструментарієм, що є необхідним для досягнення функціональної складової останньої. До структури адміністративно-правового статусу Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно віднести такі елементи: 1) функціональні елементи (мета призначення, компетенція); 2) інституціональні елементи (правові інструменти: адміністративні, інформаційні, оперативно-розшукові, кримінально-процесуальні; повноваження); 3) організаційні елементи (структура, організація взаємодія, лінійні та горизонтальні зв'язки між структурними елементами, обмін інформацією тощо); 4) кадрові елементи (персонал відповідної кваліфікації, контроль та нагляд, відповідальність). Наявність саме цих елементів адміністративно-правового статусу Державної кримінально-виконавчої служби України дає можливість з одного боку в повному обсязі забезпечити мету створення та призначення, а також мати самостійне місце в загальній ієрархічній системі органів виконавчої влади.

Доведено, що адміністративно-правові процедури забезпечення основних прав військовополонених під час тримання – це нормативно визначені процесуальні дії спеціально уповноважених суб'єктів з приводу реалізації природних прав військовополоненого, які мають певні етапи та стадії здійснення і кінцевим результатом яких є прийняття адміністративного акта, який є підставою для виникнення, зміни або припинення адміністративних відносин за участю військовополоненого. До таких можна віднести: 1) отримання статусу військовополоненого; 2) процедури пов'язані із реалізацією окремих прав (медичних послуг, психологічних, фізичних, харчування та інші); 3) процедури щодо роботи зі зверненнями військовополонених; 4) адміністративні процедури приймання військовополонених до таборів; 5) притягнення до дисциплінарної відповідальності; 6) процедури обміну; 7) нормотворчі та інші.

З'ясовано види та форми контролю за дотриманням прав військовополонених під час тримання, що дало змогу класифікувати останній за такими критеріями: 1) за суб'єктом здійснення; 2) за призначенням; 3) в залежності від напрямів реалізації природних прав військовополонених; 4) за терміном і наслідками перевірки; 5) в залежності від підстав здійснення. Доведено, що найбільш дієвою формою контролю є міжнародний, оскільки містить більше можливостей (інформаційних, правових, економічних) для максимального привернення уваги до питання військовополонених в цілому та в частині утримання зокрема.

Потребують на увагу положення щодо визначення особливостей взаємодії державних та громадських інституцій під час організації тримання військовополонених у таборах до яких слід навести: 1) реалізуються на підставі й у порядку, визначених у нормах адміністративного права, які знайшли свою об'єктивізацію як у положеннях законів України, так і в приписах підзаконних нормативно-правових актів; 2) повноваженнями щодо взаємодії між всіма суб'єктами, які задіяні в процесі дотримання прав та тримання військовополонених чітко визначені в законодавстві; 3) можливість їх застосування забезпечуються державою, в тому числі шляхом використання

примусу, юридичної відповідальності; 4) можуть мати різноплановий характер, що знаходить свої особливості та прояв під час процедур застосування окремих з них; 5) метою застосування вказаних заходів є захист прав, свобод та інтересів військовополонених пріоритетом забезпечення національної безпеки держави в цілому; 6) результатом взаємодії завжди є відповідні юридичні наслідки, що відрізняє їх від організаційного інструментарію в цій сфері суспільних відносин.

Цікавими і корисними вбачається сформульовані здобувачем шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених серед яких доцільно виокремити наступні:

– запропоновано зміни до законодавства в частині удосконалення процедурної складової застосування адміністративно-правових засобів тримання військовополонених у відповідних таборах та необхідності розподілу та унормування нових компетенцій ЦОВВ, пов'язаних із їх участю в забезпеченні тримання військовополонених

– вирішення питання щодо неузгодженості в законодавстві питання, яке стосується чіткого розподілу повноважень та відповідальності Мін'юсту та ДКВС, оскільки існуюча ситуація може провокувати ризики порушення прав військовополонених. Наприклад вказавши, що організацію функціонування таборів здійснює Міністерство юстиції України шляхом залучення для цього особового складу ДКВС, та чітко прописати обов'язки працівників ДКВС, що залучені до вищезазначеної діяльності, і, як наслідок, разом з появою конкретно визначеного їх переліку окреслити підстави юридичної відповідальності за їх порушення;

– потребує уваги питання поглиблення цифровізації діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, так як повний перехід до електронної системи документообігу, тобто на безпековий документообіг з використанням електронних цифрових підписів полегшив би та пришвидшив би всі процеси пов'язані з діяльністю ДКВС. Наприклад, він значно скоротив би час необхідний для оформлення документів, радикально знизив би витрати на папір та друк, а також підвищив прозорість документообігу;

– впровадження додаткових веб ресурсів для засуджених та членів їх сімей, за допомогою яких можна було б взаємодіяти з органами державної влади, формувати запити, отримувати необхідну інформацію. В разі правильної реалізації вищезазначеної ідеї військовополоненим було б набагато легше реалізувати свої права та взаємодіяти з органами державної влади;

– застосування штучного інтелекту для аналізу даних про військовополонених, виявлення ризиків та прогнозування їх поведінки є інноваційним підходом до виконання покарань та виконання міжнародних норм гуманітарного права. Штучний інтелект міг би створювати проекти рішень та планів для керівництва ДКВС, що допомогло б приймати більш обґрунтовані та створити найкращі умови для виправлення і подальшої успішної ре соціалізації військовополонених.

– забезпечити просвітницьку діяльність з питань поводження з військовополоненими серед військовослужбовців, військових командувачів та цивільних осіб, що працюють у зоні конфлікту, щоб вони розуміли стандарти поводження з військовополоненими.

В роботі містяться і інші слушні висновки та пропозиції.

Акцентовано увагу, на необхідності вдосконалення чинного законодавства в частині удосконалення видів адміністративно-правових інструментів, що застосовуються правоохоронними органами для забезпечення прав військовополонених.

Вказані положення наукової новизни можуть бути використані для проведення наукових досліджень, удосконалення чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка стосується адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, викладені у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у іноземному науковому виданні, а також у тезах чотирьох доповідей на міжнародних науково-практичних

конференціях. Основні висновки і рекомендації, отримані в процесі здійснення дослідження, знайшли відображення у наукових публікаціях.

Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно з використанням останніх досягнень теорії адміністративного права. Усі сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Автором для аргументації власних положень і висновків використовувалися напрацювання інших учених, на які обов'язково робилися посилання.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. Встановлюючи значущість для науки і практики результатів дослідження, проведеного Р.В. Олійником, варто вказати, що воно вирішує наукову проблему, оскільки результати роботи поглиблюють існуюче бачення процедури застосування адміністративно-правових обмежень до військовополонених у відповідних таборах й можуть бути основою для подальших наукових досліджень з відповідної проблематики, а також містить висновки та пропозиції, що можуть бути використані для вдосконалення чинного та перспективного адміністративного законодавства, особливо тієї його частини, яка стосується адміністративно-правового механізму реалізації функцій превентивного нагляду за дотриманням прав військовополонених. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватись при викладанні дисциплін «Судові та правоохоронні органи», «Забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів», «Адміністративне право», «Міжнародне гуманітарне право» у закладах вищої освіти юридичного профілю.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Р.В. Олійника, необхідно висловити ряд зауважень, звернути увагу на твердження, що викликають сумніви та можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час її захисту:

1. Розглядаючи питання адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених доцільно було б розглянути зазначену проблематику в більш

широкому розумінні, а саме визначити проблемні питання адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених, які є громадянами України і перебувають у полоні держави-агресора.

2. В підрозділі 2.1. «Адміністративно-правовий статус Державної кримінально-виконавчої служби та таборів для тримання військовополонених» доцільно було б приділити увагу особливостям кадровому забезпеченню діяльності останніх, оскільки це вимагає спеціальних знань та кваліфікацій, які необхідні для роботи з військовополоненими

3. У підрозділі 3.1 «Види та форми контролю за дотриманням прав військовополонених під час тримання» бажано було приділити більше уваги саме діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в контексті дотримання прав військовополонених, що дало б змогу запропонувати слушні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення процедур обміну військовополоненими

4. Пропозиції і рекомендації дисертанта були б більш презентабельними, а висновки – переконливішими, якби дисертант змінив до норм діючого законодавства, які спрямовані на удосконалення процедурної складової застосування адміністративно-правових засобів тримання військовополонених у відповідних таборах та необхідності розподілу та унормування нових компетенцій ЦОВВ, пов'язаних із їх участю в забезпеченні тримання військовополонених, виклав окремо в додатках до дисертаційної роботи.

В цілому зазначені зауваження не впливають на позитивну оцінку виконаної роботи і характеризують її новаторський характер та складність предмету наукового аналізу, що викликає бажання дискутувати.

На підставі викладеного можна зробити наступний висновок:

дисертація Олійника Руслана Васильовича «Адміністративно-правове забезпечення тримання військовополонених» є завершеною самостійною працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих теоретичних результатів, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему формування теоретичної моделі адміністративно-правового забезпечення тримання військовополонених та

має значення для розвитку науки адміністративного права. Дисертаційна робота відповідає вимогам п. п. 9, 11-13 постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок присудження наукових ступенів» від 24 липня 2013 року № 567 щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Олійник Руслан Васильович – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

Сергій ШАТРАВА